

Pátrání po souvislostech

Jestliže se letošní jubilantka docentka Danuše Kšicová, doktorka věd o umění, ohlíží zpět a bilancuje svoje vědecké a pedagogické dílo, může zajisté pocítovat uspokojení.

O její pili a vytrvalosti přesvědčivě vypovídá mnohastránkový soupis prací vydaných časopisecky i knižně, doma i v zahraničí, bohaté kontakty s řadou vysokoškolských i akademických pracovišť a nespočetná vědecká přátelství po celém světě, desítky absolvovaných přednášek a různých konferencí, rozhlasová i novinářská publicistika. To všechno jsou ovšem pouze kvantitativní doklady, málo směřodaté pro uvahu o vlastní hodnotě a přínosu jubilantčina vědeckého díla.

Jako slavistka a žákyně Franka Wollmana Danuše Kšicová od samého počátku zaměřila svá zkoumání na srovnávací literárně-vědné bádání. Ať šlo o materiálové studie, prosté komparace anebo o velké souhrnné zobecňující práce, vydávala se důsledně po nových neprověřených cestách a nebála se ani rizika, že někde může i zabloudit. Protože však metodologicky svou práci opírala o svědomitě a zevrubně studium materiálu, přivádělo ji bádání k závěrům sice mnohdy nečekaným a překvapivým, nikoli však scestným.

Na počátku vědecké dráhy ji profesor Frank Wollman svěřil úkol zpracovat knihovnu a literární pozůstalost Františka Táborského, kterou jako odkaz získala brněnská filozofická fakulta. Tato pro leckoho nudná a klopotná knihovnická práce se pro mladou badatelku stala skutečným dobrodružstvím poznání. Brzy bystře zjistila, jaké možnosti nabízí prozkoumání a dokumentování organizátorské, popularizátorské a překladatelské činnosti Františka Táborského v dobovém kontextu českého rusofilství na sklonku národního obrození a v období hledání vlastní identity na počátku samostatné existence mladeho českého státu. Danuše Kšicová proto zkoumá nejen Táborského knihovnu, ale pročítá i jeho korespondenci a deníky, pátrá po jeho časopiseckých i veřejných projevech, studuje jeho překladatelskou i originální literární tvorbu, seznamuje se s dobovým historickým i politickým kontextem.

Po řadě přípravných časopiseckých článků a studií obhajuje v roce 1970 kandidátskou práci na téma František Táborský v kontextu česko-ruských literárních vztahů. Nespokojuje se s pouhým shromážděním, utříděním a zhodnocením materiálu, které samo o sobě přináší řadu nových pohledů na tuto kapitolu českých kulturních dějin. Veškerý zájem a energii soustřeďuje na analýzu básnických textů a na zhodnocení tlumočnické adekvátnosti a umělecké kvality překladů Františka Táborského. Vedena jimi, zaměřuje se na básnické dílo Alexandra Puškina a Michaila Lermontova a na dlouhou dobu se stává zajatkyňou ruské romantické poezie počátku 19. století. Nejvíce ji už tehdy zaujal žánr romantické poémy. Všimá si ovšem i Táborského

ho překladů z ruské dramatiky, obzvláště Lermontovovy Maškarády a Gribojedovova Hoře z rozumu. Tábořský však také miloval a překládal ruskou lidovou poezii, zejména pohádky a bylíny. I tato tvorba se tedy stává předmětem zájmu Danuše Kšicové. S nemenší pozorností sleduje i Tábořského zaujetí pro ruské básníky sklonku 19. století - Ťutčeva, Polonského a A. K. Tolstého - a jeho úsilí zprostředkovat českému čtenáři i novou ruskou poezii, jak to dokládá pokus o překlad poémy Dvanáct Alexandra Bloka. Odvážné a objevné je upozornění na Tábořského překlad stati D. S. Merežkovského Bolševictví, Evropa a Rusko, vydané u nás v překladu F. Tábořského roku 1921. To všechno se totiž stává obsahem první knižní publikace, kterou Danuše Kšicová vydává pod názvem Ruská poezie v interpretaci Františka Tábořského roku 1979 ve Spisech filozofické fakulty.

Rozsah a okruh zájmů vymezený původně pestrou a neúnavnou kulturní aktivitou Františka Tábořského jako by provždy vymezil hlavní směry vědeckého bádání také pro Danuši Kšicovou. Od samého počátku zůstává věrna ruské romantické poezii a obrození romantismu v kultuře a umění na přelomu 19. a 20. století. Zároveň nepřestává sledovat vztahy mezi českou a ruskou kulturou a jejich vzájemné obohacování.

Neúnavná překladatelská, vydavatelská i organizátorská činnost Františka Tábořského otevírá před Danuši Kšicovou další světy. Pro jejich co nejvýstižnější pojmenování volí neobvyklý výraz, příslušející doposud jen světu výtvarné kultury. Je to pojem *secese*, který se pro ni stává pojmenováním celého životního stylu a ducha doby na přelomu 19. a 20. století, a to jak v Rusku a v západní Evropě, tak také v Čechách a v české kultuře. Pod zorným úhlem *secese* pozoruje nejenom ruskou novoromantickou literaturu, ale všimá si zejména výtvarných projevů, které literaturu doprovázejí, tedy ilustrací, vnější úpravy knih, divadelních výprav a kostýmů, scénické i literaturou inspirované hudby. Odtud je ovšem už jen krůček k propojení literatury se stylem doby, užitym uměním, architekturou, malířstvím a hudbou. Pro postižení tohoto kulturního fenoménu hledá vysvětlení i ve filozofii. Po kořenech životních i uměleckých postojů romantických a novoromantických básníků proto pátrá ve filozofii Schopenhauera, Nietzscheho i Vladimíra Solovjova. Postupně tak před ní vyvstává barvitá panorama evropské kultury obohacené uměleckým prožitkem dalekého Orientu i dávné minulosti. A teprve na tomto pozadí, kde se pro ni *secese* jako životní styl stává svorníkem a společným jmenovatelem novoromantického a později i moderního umění, přistupuje k analýze obrozeného žánru novoromantické poémy, pro kterou jako daleko méně výstižný shledává obvyklejší český název básnická povídka. Výsledky svých úvah předkládá čtenářům v řadě statí, především však v knize Poéma za romantismu a novoromantismu (Česko-ruské paralely), vydané brněnskou univerzitou v roce 1983.

V literárněteoretických pasážích knihy se zabývá žánrem ruské poémy v kontextu evropského romantismu a sleduje vývoj žánru v průběhu 19. a na počátku 20. století. Velkou pozornost věnuje zejména romantické epice Michaila Lermontova, která ji

inspiruje k úvahám o filozofické poémě, ke srovnávání s filozofickou epikou Alexandra Bloka a ke kritickému hledání paralel mezi filozofií Friedricha Nietzscheho a Lermontovovými obrazy démonických romantických hrdinů. Zde ovšem autorka překvapivě a objevně akcentuje daleko víc dobových romantický postoj obou autorů nežli tolik populární ideu "nadčlověčenství", která je s nimi obvykle spojována.

Nemalá pozornost je v knize věnována i srovnání žánru ruské romantické a neoromantické poémy s českou. Zatímco v období romantismu je celá řada českých básníků jednoznačně zastiňována géniem Karla Hynka Máchy a jeho Máj je rovnocenným protějškem k ruským i evropským romantickým poémám, situace na sklonku 19. století nabízí celou řadu dosud nevyřešených otázek, které Danuši Kšicovou provokují k hledání odpovědí. Jde především o studium epického díla Zeyerova a Vrchlického, stranou badatelčina zájmu však nezůstává ani Svatopluk Čech a Jaroslav Kvapil, jakož i J. S. Machar, Otokar Březina, Viktor Dyk a jiní. Takto pojatá problematika české literární scese ovšem předpokládá ještě zevrubný bohemistický výzkum a řadu dílčích rusko-českých komparací. Danuši Kšicovou v daném případě více zaujala překladatelská činnost českých básníků a jejich zájem o ruskou kulturu. Nicméně zjišťuje, že i v Čechách na přelomu století vzniká ono osobité kulturní klima, kterému říká scese. Obdobně scesní prvky zjišťuje nejen v ruské a české novoromantické poémě. Spatřuje je i v dramatické a divadelní tvorbě, stejně jako v hudbě. Ne náhodou lze připomenout celou řadu slavných divadelních inscenací scénických pohádek, dramát, baletů či oper za éry Jaroslava Kvapila v Národním divadle v Praze, v moskevské operě či divadle MCHAT anebo slavné Ďagilevovy baletní inscenace v západní Evropě a Americe a realizace skladeb Igora Stravinského. Toto téma, podobně jako sledování scesních tradic ve vlastním výtvarném umění (Mir iskusstva, I. J. Bilibin) či v hudbě (s výjimkou studie o hudebním principu Symfonii Andreje Bělého) už daleko přesahuje rámec monografie o žánru poémy, a proto mu Danuše Kšicová věnuje i řadu samostatných úvah, v nichž téměř nikdy neztrácí ze zřetel český kulturní kontext (např. ve stati Ivan Jakovlevič Bilibin a česká kultura).

Česko-ruské kulturní vztahy jsou ostatně určující osou veškerého vědeckého badání Danuše Kšicové. Zřetel k recepci ruských kulturních hodnot v českém prostředí, ale také ne sice tak početně, zato velmi významně podněty, které ruské společnosti přinášela a zprostředkovávala kultura česká, Danuše Kšicová neopouští během své dosavadní životní dráhy nejen ve vědeckém badání, ale také a především v působení pedagogickém. Jako vysokoškolská učitelka dbala vždy na to, aby nové poznatky navazovaly na poznatky už osvojené. A proto důsledně opírala své výklady o ruské literatuře 19. a počátku 20. století o české kulturní povědomí studentů. A tak vedle rukopisných pasáží o ruské romantické poezii a o poezii ruské moderny a avantgardy připravených pro dosud nevydanou vysokoškolskou učebnici ruské literatury 19. století, píše i vysokoškolské skriptum Ruská literatura 19. a začátku 20. století v českých

překladech (SPH, Praha 1988), kde systematicky sleduje českou recepci díla největších osobností ruské klasické literatury, jako byli Puškin, Lermontov, Gribojedov či Gogol, ale také český zájem o díla V. G. Korolenka, M. Gorkého, K. Balmonta a V. Chlebnikova v jejich době. Autorčino úsilí co nejúplněji prozkoumat danou látku ji přivedlo i k systematickému studiu historie česko-ruských kulturních vztahů. Plodem tohoto studia je rukopisná monografie o jejich vývoji od nejstarších dob až do vzniku Československé republiky, dokončená v roce 1992.

Své vědecké záměry sleduje Danuše Kšicová s důsledností budící respekt. Nepřekvapí proto, že součástí jejího úsilí zmapovat česko-ruské kontakty i ve 20. století se stává biografické studium osobností, které u nás pomáhaly utvářet mezi-válečnou a poválečnou rusistiku. Mezi nimi významné místo zaujímali představitelé ruské emigrace.

O stálosti zájmů Danuše Kšicové svědčí i její návraty k počátečním tématům a věrnost první lásce, kterou byla ruská lyrická poezie. Není proto divu, že plodem jejího zaujetí pro poezii se na konci 80. let stává velká antologie z ruské poezie přelomu století (Russkaja poezija na zubeže stoletij, 1890 - 1910), vydaná jako skriptum (SPH, Praha 1990). Do pestřejšího obrazu ruské kultury na přelomu století, jemuž jednotliví rámeček dodává pojem ruské secese, je vkomponována charakteristika nejen ruské literatury, ale také, jak už jsme tomu v pracích Danuše Kšicové ostatně přivykli, barvitý přehled a charakteristika jevů ruského malířství, architektury, hudby a divadla. Na tomto pozadí se pak autorka pokouší charakterizovat přelomující umělecké směry, jako tehdy byly dekadence, symbolismus a impresionismus, a nalézt pro ně také odpovídající vyjádření v poezii básníků nejednou zapomených, častěji však záměrně potlačovaných a násilím umlčováných, jako byli Vladimír Solovjov, Dmitrij Merežkovskij, Zinaida Gippiusová, Konstantin Balmont, Fjodor Sologub, Vjačeslav Ivanov, Innokentij Annenskij, Maximilian Vološin, Nikolaj Rerich a jiní, k nimž si sovětská literární věda a vydavatelská praxe začala hledat cestu až v posledních letech. Sluší se připomenout, že byli pravděpodobně více známi českému čtenáři, díky četným a kvalitním předválečným edicím a překladům, ale také z několika statečných a průkopnických antologií 60. a 70. let, které ovšem v 80. letech už upadly v zapomnění v důsledku oficiální nepřiznání. Proto i tento ediční počín Danuše Kšicové je nanejvýš aktuální a zasluhuje naše uznání.

X X X

V dnešní převratné době, kdy musíme nově definovat náš vztah k Rusku, které se z okupanta bude jen těžce vracet do postavení respektovaného partnera, stojí zejména před československou rusistikou nevděčný úkol rehabilitovat před naší veřejností a nově definovat náš vztah k ruské kultuře. Tato kultura byla podobnou obětí totality jako kultura naše. A nebyla to ona, kdo potlačoval svobodné myšlení a svobodnou tvorbu. To spíš byli nehodní služebníci totalitní moci a také oni

nesou zodpovědnost za deformování našeho vztahu k ruské kultuře.

Je potěšitelné, že mezi československými rusisty zůstalo mnoho takových, kteří se za to, jak zkoumali, hájili a propagovali ruskou kulturu, nemusí stydět. Danuše Kšicová mezi ně zajisté patří.

Jana Jelínková (Brno)

Poznámka:

Vyběrová bibliografie jubilančky bude otiskána ve Sborníku prací filozofické fakulty brněnské univerzity, řada D 39 za rok 1992.